

## DIFICULTĂȚILE ÎNTÂMPINATE ÎN ZIDIREA ȘCOLII ELEMENTARE SĂTEȘTI DE PE MOȘIA ÎNCONJURĂTOARE A MĂNĂSTIRII PÂNGĂRAȚI (1853-1859)

Suzana BODALE<sup>1</sup>

**Cuvinte cheie:** școli elementare sătești, Mănăstirea Pângărați, arhimandritul Varnava, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, Alexandru Grigore Ghica, Așezământul școlar din 1851

**Keywords:** Village elementary schools, Pângărați Monastery, archimandrite Varnava, Ministry of Religious Affairs and Public Instruction of Moldavia, Alexandru Grigore Ghica, School Settlement from 1851

Impresionantul tezaur documentar de la Arhivele Naționale din Iași oferă numeroase mărturii despre zorii școlii românești de pe plaiurile Moldovei, înainte ca Legea Instrucțiunii Publice din 1864 să-și producă efectele. Astfel, situația școlii sătești de pe moșia Mănăstirii Pângărați este înfățișată în amănunt în fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dar, chiar și așa, aceste izvoare sunt puțin cunoscute, în primul rând, din cauza grafiei chirilice de tranziție în care sunt scrise. De aceea, scoaterea lor la lumină prin editare pune în valoare zbaterele nașterii școlilor sătești în general și a celei de pe moșia Mănăstirii Pângărați, în special. Aceste documente au puterea să reconstituie o lume, mentalități, inerții și încercări de spargere a „lumii vechi” pentru a se accelera modernizarea.

Foarte interesantă este adresa Secției a II-a a Ministerului, semnată de șeful acesteia, Dulcescu, din 10 iulie 1853, prin care egumenul Varnava este rugat să dea curs celor stipulate în *Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice din 1851*, adică să se implice în ridicarea unei case pentru școala sătească de acolo.

În primul rând, observăm dimensiunea neobișnuită a unei adrese oficiale, care depășește o pagină. Aceasta se explică prin faptul că, în conținutul ei, există numeroase informații care exced cadrul unui text oficial. Astfel, cu multă precauție și folosindu-se un limbaj foarte politicos și măgulitor, se încearcă atragerea egumenului Varnava de partea politicii ministeriale. De aceea, în adresă se dau asigurări despre scopul înființării unor asemenea școli, care „nu este nicidecum de a smulge pe locuitori de la îndeletnicirea plugăriei, ci de a-i face buni gospodari și oameni cu frica lui Dumnezeu, prin urmare, folositori lor și înșile și proprietarilor, care, este știut că, în genere, duc lipsă de oameni de slujbă cu știință de carte”. Cu alte cuvinte, se insistă asupra faptului că introducerea educației școlare în comunitate, nu-i va schimba viața ancestrală, ci, dimpotrivă, prin sporirea cunoștințelor, oamenii vor

---

<sup>1</sup> Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași, IAȘI.

deveni mai buni gospodari. Ba, chiar se face trimitere și la îmbunătățirea calității vieții lor, deoarece vor putea lucra cu proprietarii care au nevoie de slujbași cunoscători de carte. Totodată, pentru că se adresa unui egumen și unei comunități arhaice, Dulcescu are grijă să strecoare și argumentul moral-creștin, scriind că oamenii alfabetizați vor deveni oameni „mai cu frica lui Dumnezeu”.

Practic, întreaga adresă continuă prin îmbinarea celor două elemente, cel al atragerii arhimandritului Varnava, prin limbajul moderat, argumentat și, în câteva rânduri, chiar prin adresarea de cuvinte măgulitoare (<o școală> „ce urmează a fi sub umbrirea și protecția unui lacașu dumnezeiescu și sub inspecția unui barbatu iubitor de cultura națională precum sunteți”) și cel al trimiterii delicate la cadrul legal, care, *nolens-volens*, trebuia pus în practică [„Guvernul acum, deodată, în urmarea dispozițiilor legiuite de așezământul școlar (...) până în vara anului viitoriu, 1854”], urma să vegheze apariția școlilor sătești, deoarece Domnul și Mitropolitul, împreună cu Sfatul Administrativ Extraordinar au hotărât astfel. Cu aceeași diplomație, se anexează și un plan după care trebuia ridicat edificiul școlar.

În același timp, din documente observăm că statul controla mai ușor înființarea și construirea școlilor pe moșile arendate decât în cazul moșiilor administrate direct de proprietarii lor. Astfel, în contractele de arendă se puneau și obligația noului posesor de ridica școala sătească pe moșia pe care o lua în arendă („măsură ce el au și pus-o în lucrare la moșile acele(a) de curând înposesuite, trecând în condițiile contractului îndatorirea de a să face de către posesori încăperile trebuitoare”). Ca atare, dacă arendașul nu-și îndeplinea această sarcină, dreptul de a ține în arendă moșia respectivă se suspenda, așa încât posesorul amintit pierdea orice posibilitate de a mai câștiga o avere din folosirea moșiei respective.

Același fond arhivistic ne redă odiseea înființării unui lăcaș de școală pe moșia mănăstirii amintite. Cel mai ușor de urmărit sunt datele corespondenței cu Ministerul. Astfel, după liniștirea lucrurilor odată cu încetarea Războiului Crimeii și al retragerii trupelor austriece, în 1858, i se reproșează arhimandritului că nu a demarat încă lucrările: „nu s-au văzut până acum nicio punere la cale în urmarea adresei no. 3.802 din 1853 (...), acum a vă pofti să binevoiți a lua de îndată cele mai serioase măsuri pentru a se găti arătata casă numaidecât până la întâi septemvrie viitoriu, de când urmiază a se deschide cursul învățeturilor pe la scoalele sătești”.

Chiar dacă ni se păstrează doar conceptele adreselor, observăm o schimbare radicală, conținutul a devenit succint, caracteristic actelor oficiale, iar concluzia este formulată sub forma unei măsuri cu termen de realizare. Nu lipsesc nici adjectivele sau adverbele la grade de comparație, pentru a accentua cele transmise: „cele mai serioase măsuri sau a se găti numaidecât”.

Chiar și așa, observăm o diferență de două săptămâni între actele trimise din Iași și răspunsul dat de arhimandritul Varnava, care datează din 4 august 1858 și în care acesta explică că a trebuit să facă față, cu finanțe puține, numeroaselor lucrări de reconstrucție de care mănăstirea avea nevoie: „mă aflu de 9 ani neconținut lucrând, stăruind și ostenindu-mă

neîncetat, care numai cu o prea mare chibzuințe potu întimpina un haus de cheltu(i)eli”. Astfel, suntem plăcuți impresionati să observăm că mănăstirea a beneficiat de lucrări capitale: „în 9 ani am făcut o mulțame de binale, înnoind în totul o monastire învechită și părăsătă”. De aceea, pentru biserică s-au realizat lucrări ample, „cari în anul trecut s-au scosu temelii din pământ, iar în anul acesta s-au înălțat de 4 stânj(eni); sunt 6 palmi ca să să isprăv(e)ască părețai, rămâind pe la anul viitoriu bolțile și turnurile”. La acestea, se adaugă refacerea anexelor: „Osăbit, arhondaricul, casăle egumenești și șase chilii cari s-au isprăvit în anul trecut de zădit și acoperit, iar în anul acesta s-au pus dușamelile, s-au făcut sobile și acum mă aflu cu îmbrăcatul lor”.

În felul acesta, concluzia pe care o tragem este aceea a implicării arhimandritului Varnava, un foarte bun gospodar, capabil de proiecte mari, însă, tocmai acest raport i se întoarce împotriva deoarece este greu de explicat de ce, dacă a știut cum să împartă banii și cum să organizeze munca (se observă că are un plan conceput mental, înșirat pe mai mulți ani), nu a inclus deloc printre obiective și școala. Iar, amănuntul cel mai important din raportul său este acela în care prezintă demararea noii construcții și anume: „Tot în vara aceasta, am făcut o casă de mitoc în târgul Piatra, pe locul de mitoc a<I> Schitului Tarcău, timiliia de piatră, părețai de cărămidă, cari s-au gătit și de acoperit rămâind a să tencui la anul viitoriu”. Se observă că este o construcție mică, dar foarte solidă, cu temelie de piatră și pereți de cărămidă, exact ceea ce ar fi trebuit și în cazul ridicării școlii sătești pe care Ministerul i-o solicita de cinci ani deja. Atunci, înseamnă că nu partea financiară era neapărat problema, ci evaluarea mentală a necesității apariției unei școli. Păstorind o comunitate organizată la fel de zeci de generații, după regulile „plugăriei” și care nu face nicio presiune pentru ridicarea unei școli, cu un stat care înțelege necesitatea alfabetizării, dar care nu poate finanța construirea noilor școli, arhimandritul Varnava dă prioritate doar proiectelor ecleziastice ale mănăstirii pe care o slujește. Pe de altă parte, se vede și spiritul erudit al egumenului care notează cu sinceritate în raport că „Totuși, nu mă ferescu a face asemenea casă fiind un lucru bun și de folos și tocmai eu să nu cunoscă că este bun (...)”. Acesta recunoaște că principala dificultate este cea financiară, pe care o redă în cuvinte sugestive: „deși nu voi pute(a) să fac în anul acesta, dar pentru ca să gătescu materialul trebuitoriu pentru primăvara viitoare și să știu la ce loc să o fac, Cînstitul Depart(ament) să bine voiască a rânduie pe cini va socoti să însemneze locul ce va fi potrivit, ca acolo se adun materiialul și eu cu tot neagiunsul ce întimpen voi puni toată sâlința și după plecăria ce am, îmi voi împlini făgăduința”.

Probabil, am fi pierdut șirul evenimentelor dacă nu ar fi apărut o scurtă informare, din 17 august 1859, a lui Gheorghe/George Bălușescu, proaspăt ieșit de pe băncile Școlii Preparandale, care anunță că nu își poate lua în primire postul de la Cașin deoarece nu este gata școala și care cere permisiunea să se ducă la Pângărați, deoarece a auzit că acolo s-ar fi ridicat deja lăcașul de învățământ.

Astfel, se demarează, prin intermediul prefectului și al subprefectului de Neamț, o seamă de verificări care se concretizează tot printr-un raport, în care maiorul Roznovanu,

prefectul districtului, notează că „*asămîine(a) scoală încă nu esti clădită pâră acum pe zâsa moșie*”. Totuși, este posibil ca egumenul să fi făcut demersuri în sensul acesta, pentru că așa s-ar explica de ce tânărul învățător Bălușescu știa că acolo casa școlii ar fi fost gata. Cert este că, la sfârșitul lui august 1859, proiectul școlii nu era încă demarat pe moșia Mănăstirii Pângărați.

Prin urmare, încep să curgă din nou adresele din partea Ministerului, prin care se solicita trecerea la fapte: „*Se va scrie Prefecturei de a se cere de la egum(en) deplinirea celor cu care s-a îndatorat prin înscris*” sau „*Spre răspunsî la raportul acei Prefecturi no. 11.462, prin cari încredințasă că pe moșiea încungiurătoare M(ă)n(ă)stirii Pângarați de la acel Departament nu este clădită încă până acum nici o încăperi pentru scoală, Ministeriul îi scrie ca să stăruiască cătră pre(a)șvinția sa arhimand(ritul) Varnava, egumen la ace M(ă)n(ă)stiri de a îndeplini acea zidire (...)*”.

Așadar, conchidem că documentele de față ne ajută să înțelegem dificultățile obiective și subiective care au dus la întârzierea apariției școlii satești de pe moșia Mănăstirii Pângărați. Războiul Crimeii care a însemnat pentru Moldova ani de prezență a trupelor rusești și, apoi, austriece, puținătatea resurselor financiare sunt motive la fel de valide ca și acceptarea cu dificultate a necesității apariției școlii în mijlocul comunității. De asemenea, Principatul Moldovei s-a arătat foarte înaintat, prin politica vizionară a domnitorului Grigore Alexandru Ghica, în privința accelerării procesului de modernizare, dar, pe de altă parte, nu a putut susține școlile satești decât prin pregătirea corpului de învățători, lăsând toată povara financiară de ridicare a lăcașurilor de învățământ pe seama comunităților. Or, aceasta s-a dovedit de multe ori (așa cum este și cazul de față) o sarcină grea din cauza lipsei mijloacelor materiale. Totodată, și implicarea funcționarilor statului doar la nivel formal, limitat la redactarea unor adrese sau la rezoluționarea rapoartelor, nu a fost suficientă pentru dezvoltarea rețelei de învățământ din Moldova. Dar, tot adevărat este că, fără acești pași realizați în timpul domniei lui Alexandru Grigore Ghica, reforma instrucțiunii publice din 1864, din timpul lui Alexandru Ioan Cuza, ar fi avut efecte foarte limitate, deoarece ar fi trebuit să rezolve ea toate problemele amintite mai sus.

Prin urmare, edităm documentele de față tocmai pentru a facilita accesul la cercetare, cu scopul de a oferi noi piste de cercetare pe teme precum începuturile școlilor satești din Moldova, *Așezământul școlar din 1851*, între deziderate și realizări, impactul apariției școlii în mentalul colectiv sau reconstituirea numelor primilor noștri învățători.

THE DIFFICULTIES IN BUILDING THE VILLAGE ELEMENTARY SCHOOL  
FROM THE PÂNGĂRAȚI MONASTERY ESTATE (1853-1859)

(Abstract)

*The present documents help us to understand the objective and subjective difficulties that led to the delay in the appearance of the village school on the estate of the Monastery of Pângărați. The Crimean War, which, for Moldavia, meant years of presence of Russian and Austrian troops, the scarcity of financial resources, all of them are as valid reasons as the difficult acceptance of a school in the center of the community. The Principality of Moldavia was also very advanced, through the visionary policy of the ruler Grigore Alexandru Ghica, in terms of accelerating the process of modernization, but, on the other hand, it could only support the village schools by training the teaching staff, leaving the financial burden of building educational establishments to the communities. However, this has often proved to be a difficult task due to lack of material resources. At the same time, neither the involvement of state officials only at a formal level, limited to drafting addresses or reports, has not been sufficient for the development of the education network in Moldavia. But, it is still true that without these steps taken during the reign of Alexandru Grigore Ghica, the reform of public education from 1864, during the reign of Alexandru Ioan Cuza, would have had extremely limited effects, as the reform it would have had to solve all the problems.*

*We are, therefore, editing the present documents precisely to facilitate access to research, with the aim of providing new subjects for studying topics such as: the beginnings of village schools in Moldavia, the School Settlement from 1851 between desires and achievements, the impact of the emergence of the school in the collective mind or the reconstruction of the names of our first teachers.*

ANEXE

1.

1853 iulie 10

Preacuv(îoșiei)<sup>1</sup> sale, arhimandrit(ului) Varnava, egumenul M(ă)n(ăști)rei  
Pângărații,

Guvernul întru neadormita îngrijire pentru răspândirea și întinderea învățătorei publice în țară, ținătoare la buna stare generală a locuitorilor, au pro(i)ectat ca pe lângă scoalele primare de prin târgurile ținutale să se înființeze, potrivit cu mijloacele de care să va îndemâna, și școale elementare sătești.

Scopul înființării unor asemenea(a) nu este nicicum de a smulge pe locuitori de la îndeletnicirea plugăriei, ce din contra, a-i face buni gospodari și oameni cu frica lui Dumnezeu. Prin urmare, folositori lor și înșile și proprietarilor, carii este știut că, în

genere, duc lipsă de oameni de slujbă cu știință de carte. De aceea și învățăturele pro(i)ectate au a ave(a) numai atâta mărginire precât le trebu(i)e întru aceasta.

Guvernul acum, deodată, în urmarea dispozițiilor legiuite de Așzământul scolar țintește a înființa câte o școală<sup>2</sup> în fiecare ocol de ținut și încât pentru formarea învățătorilor trebuitori s-au și luat de pe acum măsurile cuvenite<sup>2</sup>.

Totodată, Dipartamentul acesta al Averelor<sup>2</sup> Bisericești și al Învățăturelor Publice prin înche(i)erea Sfatului Administrativ Estraordinar, subscrisă aceasta și de Preasfințitul Mitropolit și întărită de Preainălțatul Domnu, asupra presentației no. 1.776, fiind îndatorit de a înființa câte o școală<sup>2</sup> sătească și pe la toate moșiile clerului unde numărul locuitorilor ar trece peste cincizăci, măsură ce el au și pus-o în lucrare la moșiile acele(a) de curând înposesuite, trecând în condițiile contractului îndatorirea de a să face de către posesori încăperile<sup>2</sup> trebuitoare.

Pe asămine(a) temeiu, și în privire<sup>2</sup> că moșiea<sup>3</sup> încungiurătoare acei Sf(inte) M(ă)n(ă(s(ti)ri)<sup>4</sup> [anume]<sup>5</sup> lăsată în dispoziția preacuvioșiei voastre, înfătoșază toate avantajele de a să înființa pe ea<sup>6</sup> o școală pentru copiii sătenilor ca una<sup>7</sup> ce urmează a fi sub umbrirea și protecția unui lacașu dumneze(i)escu și sub<sup>8</sup> inspecția<sup>2</sup> unui barbatu iubitoriu de cultura națională, precum sânteți, cu onoare vă alătorează aice planul închipuit pentru încăperea unei<sup>9</sup> asămine(a) ce are a să clădi în mijlocul satului<sup>10</sup> fie la locul ce anume să va însămna de cătră delegatul Departamentului, poftindu-vă ca cu înlesnirile<sup>2</sup> ce aveți pe moșie<sup>11</sup> și prin concursul locuitorilor, să puneți în lucrare clădirea unei<sup>12</sup> casă, după planul alăturatu [la fiecare din pomenitele moșii]<sup>13</sup> și aceasta nesmintit în vara anului viitoriu, 1854, binevoind acum a răspunde de priimirea adresăi de față și punere(a) în aplicație a acestei măsuri de mare bună cuviință.

<de a doua mână, cu aceeași cerneală, semnătura:>

D. D. Letram <m.p.>.

<iar de mâna care a scris textul:>

Șeful Secției,

<de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală, semnătura:>

Dulcescu <m.p.>.

<iar de mâna care a scris textul:>

Secția II.

No. 3.802.

1853 iulie, în 10 zile.

Iașii.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 1r-v, orig. (concept), c. neagră.

<sup>1</sup> Cuvântul «Preacuv(ioșiei)» a fost corectat ulterior, de a treia mână (a șefului secției), cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «preasfinției».

<sup>2</sup> Așa în text.

<sup>3</sup> Cuvântul «moșiea» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «moșiile».

<sup>4</sup> Formula «moșiea încungiuătoare acei Sf(inte) M(ă)n(ă)(s(ti)ri)» a fost corectată ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din formula «moșiile Pângărații, Tarcăul și Ivăneștii».

<sup>5</sup> Cuvântul «anume», scris deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, a fost tăiat cu aceeași cerneală cu care a fost scris.

<sup>6</sup> Cuvântul «ea» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «fiecare din ele câte».

<sup>7</sup> Cuvântul «una» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «unile».

<sup>8</sup> Cuvântul «sub» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>9</sup> Cuvântul «unei» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «unor».

<sup>10</sup> Cuvântul «satului» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «satelor».

<sup>11</sup> Cuvântul «moșie» a fost corectat ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «moșii».

<sup>12</sup> Cuvântul «unei» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «a câte o».

<sup>13</sup> Formula «la fiecare din pomenitele moșii» a fost tăiată ulterior, de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

2.

4 iunie 1858

La egumenul M(ă)n(ă)stirei Pângărații.

No. 4.436<sup>1</sup>.

1858, iunie 4<sup>2</sup> zile.

Acest<sup>3</sup> Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice, având în privire că de la<sup>4</sup> Preacuvioșia Voastră nu s-au văzut până acum nicio punere la cale în urma adresei no. 3.802 din 1853, prin care vi s-au făcut poftire a regula<sup>5</sup> zidirea unei case<sup>6</sup> de școală<sup>7</sup> pe moșiea încunjurătoare acei m(ă)n(ă)stiri cu<sup>8</sup> onoare repetează Preacuvioșiei Voastre cuprinderea citatei adrese și vă face poftire să binevoiti a regularisi îndeplinirea celor prin ea mijlocite, ear<sup>9</sup> acum de primirea aceștiea veți răspunde Ministeriului.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 3r-v, orig. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

<sup>1</sup> Numărul «4.436» a fost scris ulterior de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>2</sup> Data «4» a fost scrisă ulterior, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>3</sup> Cuvântul «Acest» a fost scris după ce mâna care a redactat textul a tăiat formula de început «Asupra adresei», pe care o scrisese mai înainte.

<sup>4</sup> Formula «de la» a fost scrisă ulterior, deasupra rândului, de mâna care a scris textul, cu aceeași cerneală.

<sup>5</sup> Formula «prin care vi s-au făcut poftire a regula» a fost scrisă deasupra rândului, de mâna care a scris textul, cu aceeași cerneală, după ce a tăiat formula «atingătoare de».

<sup>6</sup> Cuvântul «case» a fost corectat ulterior, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din cuvântul «casei».

<sup>7</sup> Așa în text.

<sup>8</sup> Cuvântul «cu» a fost scris în continuarea rândului, de mâna care a conceput textul, cu aceeași cerneală neagră, după ce a tăiat un cuvânt neterminat: «repez(...)».

<sup>9</sup> Așa în text pentru «iar».

### 3.

**14 iulie 1858**

La egumenul M(ă)n(ă)s(ti)rei Pângarații<sup>1</sup>.

No. 6.299<sup>2</sup>.

1858, iulie 14 zile.

Fiindcă nici în urma celor repetate Pre(a)cuvioșiei Voastre prin adresa no. 4.436 nu s-au văzut [nici]<sup>3</sup> până acum nicio punere la cale în ceea ce să atinge<sup>4</sup> de zidirea casei de școală<sup>5</sup> de pe moșia<sup>5</sup> încungiurătoare acei m(ă)n(ă)s(ti)ri, acest Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice cu onoare adaoge și acum a vă pofti să binevoiți a lua de îndată cele mai serioase măsuri pentru a se găti arătata casă numaidecât până la întâi septembrie viitoriu, de când urmiază<sup>5</sup> a se deschide<sup>6</sup> cursul învățeturilor pe la scoalele<sup>5</sup> sătești.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 5r-6r, orig. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

<sup>1</sup> Cuvântul «Pângarații» a fost scris ulterior, deasupra rândului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «Bogdana».

<sup>2</sup> Numărul «6.299» a fost subliniat în original.

<sup>3</sup> Cuvântul «nici» a fost tăiat de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>4</sup> Cuvântul «atinge» a fost corectat de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală, din cuvântul «atingi».

<sup>5</sup> Așa în text.

<sup>6</sup> Formula «*a se deschide*» a fost scrisă deasupra rândului, de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «*aceast(ă)*».

4.

20 august 1858

Cinst(itului) Depart(ament) al Averilor Bisăricești și al Învățăturil(o)r Publice,

Am primit adresul Cinst(itului) Depart(ament) sub no. 6.299, prin care mă supuni a lua celi mai sirioasă măsuri pentru zădirea casăi de școală<sup>1</sup>, cu cinsti răspund că prin hrisovul cu cari mi s-au dat venitul moșăilor pe zăci<sup>2</sup> ani să li spiculezi precum îmi va ceri interesul sânt anumi arătate binalile ce sânt îndatorit să fac, dar luând aminte că de a li faci câte sânt cuprinsă ar fi fost mici și fără proporții, ce le-am croit îndoit și întriit mai mari, la cari mă aflu de 9 ani neconțin lucrând, stăruind și ostenindu-mă neîncetat cari numai cu o pre(a) mare chibzuință potu întimpina un haus<sup>3</sup> de cheltu(i)eli.

Deși hrisovul nu-m(i) îndatorești a face școală<sup>1</sup> și Depart(amentul) nu ni însamnă de undi să pot tragi această cheltuială, totuși, nu mă ferescu a faci asămine(a) casă fiind un lucru bun și de folos și tocmai eu să nu cunosc că esti bun, cari în 9 ani am făcut o mulțame de binale, înnoind în totul o monastire învechită și părăsătă și, care de a le scrie anumi toati celi ce s-au făcut până acum, s-ar faci mare prelungire. Să las ce am lucrat în 8 ani den urmă, să însemnezi numai ce s-au lucrat în vara aceasta. Zădescu o bisărică foarte cu mare cheltuială, cari, în anul trecut, s-au scosu temelii din pământ, iar, în anul acesta, s-au în[n]alțat<sup>1</sup> de 4 stânj(âni); și mai sânt 6 palmi ca să să isprăv(e)ască părețai, rămâind pe la anul viitoriu bolțile<sup>1</sup> și turnurile. Osăbit, arhondaricul, casăle eguminești și 6 chilii, cari s-au isprăvit în anul trecut de zădit și acoperit, iar în anul acesta s-au pus dușamelile<sup>4</sup>, s-au făcut sobile și acum mă aflu cu îmbracatul lor.

Tot în vara aceasta, am făcut o casă de mitoc în târgul Piiatra<sup>1</sup>, pe locul de mitoc a<l><sup>5</sup> Schitului Tarcău, timilia<sup>1</sup> de piatră<sup>1</sup>, părețai de cărămidă, cari s-au gătit și de acoperit, rămâind a să tencui la anul viitoriu.

Pe lângă aceste(a), mai mici meremeturi și unile din nou, nici să mai însamnă.

Acum las în critica Cinst(itului) Depart(ament) să giudece dacă au fost chip să fac și școală<sup>1</sup>!

Cu toati aceste(a), fiindcă plecăria<sup>1</sup> me(a) esti mai mult decât propunere(a) Depart(amentului), deși nu voi pute(a) să fac în anul acesta, dar pentru ca să gătescu materialul trebuitoriu pentru primavara viitoare și să știu la ce loc să o fac, Cinstitul Depart(ament) să binivoiască a rândui pe cini va socoti să însămnezi locul ce va fi potrivit, ca acolo se adun materiialul<sup>1</sup> și eu, cu tot neagiunsul ce întimpen<sup>1</sup>, voi puni toată sălința. Și după plecăria<sup>1</sup> ce am, îmi voi împlini făgăduința.

1858, avgust 4.

<de a doua mână, cu altă cerneală neagră, semnătura:>

Varnava arhimandrit <m.p.>.

<pe *recto*-ul scrisorii, în colțul din dreapta sus, cu cerneală neagră, ștampila de înregistrare a documentului cu slove chirilice:>

Departamentul Cultului și al

Instrucție(i) Publice,

No. 3.409<sup>6</sup>.

Intrată la 20 av(gu)st<sup>7</sup> 1858<sup>8</sup>.

<tot pe *recto*-ul scrisorii, în partea de sus a foii, de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, rezoluția:>

S(ectia) I.

În 20 august.

[Să răspunde că Depart(amentul) mulțamește<sup>9</sup> Pre(a)cuv(ioșiei) Sale pentru binevoitoarea sarcină ce primește asupra-i a gâta casa de școală]<sup>10</sup>.

<tot pe *recto*-ul scrisorii, marginal și în partea de jos a foii, tot de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, o nouă rezoluție:>

S(ectia) I.

Să va răspunde că Ministerul mulțamește Preacuv(ioșiei) Sale pentru binevoitoare(a) sarcină ce primește asupra-i și trimițându-i-să planul casăi de școală, i să va arăta că o asămine(a) să o facă în sat, la locul ce însuși Pre(a)cuvioșia Sa va găsi mai potrivit și cu mai multă îndemânare pentru fiii sătenilor.

Dulcescu <m.p.>.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 7r, orig., c. neagră; ștampilă de înregistrare a documentului.

<sup>1</sup> Așa în text.

<sup>2</sup> Cuvântul «zăci» a fost subliniat în original de mâna care a scris textul.

<sup>3</sup> Așa în text pentru «haos».

<sup>4</sup> Așa în text pentru «dușumelele».

<sup>5</sup> Omis.

<sup>6</sup> Numărul «3.409» a fost completat de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

<sup>7</sup> Data «20 av(gu)st» a fost completată de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

<sup>8</sup> Cifrele «58» de la anul 1858 au fost completate de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră.

<sup>9</sup> Cuvântul «mulțamește» a fost scris deasupra rândului, tot de a patra mână, cu aceeași cerneală, după ce a tăiat formula «apreciază fapta».

<sup>10</sup> Tot cuprinsul acestei prime rezoluții («Să răspunde că Depart(amentul) mulțamește pre(a)cuv(ioșiei) sale pentru binevoitoarea sarcină ce primește asupra-i a gâta casa de școală») a fost tăiat cu mai multe linii orizontale și verticale de cea de-a patra mână care l-a scris, după care a scris rezoluția următoare.

5.

25 august 1858

La egumenul M(ă)n(ă)s(ti)rei Pângarați.

No. 8.353<sup>1</sup>.

1858, avgust 25<sup>2</sup>.

Asupra adresei<sup>3</sup>Pre(a)cuvioșiei Voastre din 1<sup>-i</sup> 4 a curenteii, acest Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice, cu onoare vă răspunde și totodată vă mulțamește pentru binevoitoarea sarcină ce priimiți<sup>5</sup> asupra Pre(a)cuvioșiei Voastre, de a clădi pe moșiea<sup>5</sup> încungiurătoare acei m(ă)n(ă)stiri o casă de școală după<sup>6</sup> planul ce tot acum vi să trimete în alăturare cu ace(a)sta și cu adaogire că zidirea unei asemenea rămâne a se face în sat<sup>7</sup>, la locul ce însuți veți găsi mai potrivit și cu mai multă îndemânare pentru fiii sătenilor.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 8r-v, orig. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

<sup>1</sup> Numărul «8.353» a fost scris ulterior de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>2</sup> Data «25» a fost scrisă ulterior, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>3</sup> Cuvântul «adresei» a fost scris deasupra rândului, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «raportului».

<sup>4</sup> Așa în text pentru «întâi».

<sup>5</sup> Așa în text.

<sup>6</sup> Cuvântul «după» a fost scris deasupra rândului, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat formula «a căriea».

<sup>7</sup> Formula «cu adaogire că zidirea unei asemenea rămâne a se face în sat» a fost corectată de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră, din formula «având a se clădi zisa casă în sat».

6.

17 august 1859

Onorab(îlului) Ministeriu al Cultului și al Instrucției Publice,  
George Bălușescu, care au săvârșitu cursul preparandalu în anul predzent,  
Suplică.

Subscrisul s-au adresat în dzece a curenteii luni prin o suplică la acest Onor(a)b(il) Minist(eriul), prin care au cerut ca rânduirea sa de professor să i să facă la satul Casin, cu socotință că școala va fi gata. Dar vădzind că casa de școală încă nu s-au pornit macar în numitul sat, apoi de ace<e><sup>1</sup>a rog acum pe acest Onor(a)b(il) Minist(eriul) ca să se facă rânduirea subscrisului de professor<sup>2</sup> la școala din Monastirea Pângarații, unde casa școalei este gata.

George Bălușescu <m.p.>.

1859, august 17.

<pe recto-ul scrisorii, în colțul din dreapta sus, cu cerneală neagră, ștampila de înregistrare a documentului cu slove chirilice:>

Departamentul Cultului și al

Instrucție(i) Publice.

No. 951<sup>3</sup>.

Intrată la 17 august<sup>4</sup> 1859<sup>5</sup>.

<tot pe recto-ul scrisorii, în partea de sus a foii, de a treia mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, în grafie latină, rezoluția:>

Aug(ust) 17, <1><sup>1</sup>859.

Secție(ia) II.

Se va refera de se cunoaște[i]e gata casa de școală la locul aice arătat.

Alexan<drescu><sup>1</sup> <m.p.>.

<pe verso-ul scrisorii, în partea din stânga foii, de a patra mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, în grafie chirilică, rezoluția:>

Referat

Secția a II-a.

1859, avgust 19 zile.

Potrivit rezoluții Onorabilei Camere <de aici, este scris de a cincea mână, cu al cincilea tip de cerneală neagră, tot în grafie chirilică, rezoluția:> în dos înșămnată, subscrisul, cu tot respectul, referiază<sup>2</sup> că desi Pre(a)cuvioșia Sa arhimandritul Varnava, egumenenul M(ă)n(ă)s(ti)rii Pângarați prin înscrisul seu din avgust anul contenit, 1858, s-au angajat a clădi pe moșia încungiurătoare acei M(ă)n(ă)s(ti)ri o casă de școală<sup>2</sup>. Pentru care<sup>6</sup>, odată cu adresa de mulțămire din partea Ministeriului, i s-au trimes<sup>7</sup> <că><sup>1</sup> totuși însă din lucrări nu să cunoaște dacă asemenea încăpere este gata până acum sau nu.

P(entru) șef Secției,

Arastasiu<sup>8</sup> <m.p.>.

<pe verso-ul scrisorii, în partea din dreapta foii, de a șaptea mână, cu al șaptelea tip de cerneală neagră, în grafie latină, rezoluția:>

S(ecția) II.

19 aug(ust).

Se va întreba pre Prefectura.

Z. Alexan<drescu><sup>1</sup> <m.p.>.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 11r-v, orig., grafie latină și (referatul) în paleografie chirilică, c. neagră.

---

<sup>1</sup> Omis.

<sup>2</sup> Așa în text.

<sup>3</sup> Numărul «951» a fost completat de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>4</sup> Data «17 august» a fost completată de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>5</sup> Cifrele «59» de la anul 1859 au fost completate de a doua mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>6</sup> Formula «pentru care» a fost scrisă deasupra rândului, de a șasea mână, cu al șaselea tip de cerneală neagră, după ce a tăiat cuvântul «ce».

<sup>7</sup> Așa în text pentru «transmis».

<sup>8</sup> Rotacism. Așa în text pentru «Anastasiu».

## 7.

**20 august 1859**

La Prefectura de Niamț.

No. 6.494<sup>1</sup>.

1859, avgust 20<sup>2</sup>.

Prefectura, îndată după primirea acestiea, va da grabnic știință dacă<sup>3</sup> casa de școală de pe moșie<sup>4</sup> încungiurătoare M(ă)n(ă)s(ti)rei Pângarați de la acel district s-au desăvârșit de cătră Pre(a)cuvioșie<sup>4</sup> Sa, arhimandritul Varnava, egumenul acei m(ă)n(ă)s(ti)ri, întocmai după angajamentul ce ș-au luat prin memoriul seu adresat acestui Ministeriu[I] la<sup>5</sup> 1<sup>iu</sup> luna avgust, anul contenit, 1858.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 12r-v și marginile f. 13r, orig. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

---

<sup>1</sup> Numărul «6.494» a fost scris ulterior de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, care l-a subliniat.

<sup>2</sup> Data «20» a fost scrisă ulterior, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>3</sup> Cuvântul «dacă» a fost scris în continuarea rândului, de mâna care a scris textul, după ce a tăiat cuvântul «despre».

<sup>4</sup> Așa în text.

<sup>5</sup> Cuvântul «la» a fost scris de mâna care a scris textul după de a tăiat cuvântul «în».

<sup>6</sup> Așa în text pentru «întâiu».

Ministerului Cultului și al Enstrucțiilor<sup>1</sup> Publici,

Prefectura Neamțu,

Raport.

În urmarea oficii no. 6.494, cerșetusa<sup>2</sup> de la subprefectorul co<m><sup>3</sup>petentu știință dacă casa de școală de pe moșia încungiuătoare Monastirii Pângărații s-au desăvârșat de către Cuvioșia<sup>1</sup> Sa arhimandritul Varnava, egumenul acei mon(astiri), de la acista<sup>1</sup> s-au priimit raport(ul) no. 1.062, încredințatori<sup>1</sup> că asămine(a) școală<sup>1</sup> încă nu esti clădită până acum pe zâsa moșâi, despre cari să supuni știință Onor(atului) Ministeriu spre deplinirea țâtatii oficii.

<de a doua mână, cu aceeași cerneală neagră, în grafie chirilică, semnătura:>

Maior Roznovanu <m.p.>.

<iar de mâna care a scris textul:>

Șăf, Leca <m.p.>.

M(asa) I.

No. 11.462.

1859, sept(em)vrii 11.

<pe *recto*-ul primei file a scrisorii, în colțul din dreapta sus, cu cerneală neagră, ștampila de înregistrare a documentului cu slove chirilice:>

Departamentul Cultului și al

Instrucție(i) Publice.

No. 5.212<sup>4</sup>.

Intrată la 17 sept(emvrie)<sup>5</sup> 1859<sup>6</sup>.

<tot pe *recto*-ul primei file a scrisorii, marginal, de a patra mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, în grafie latină, rezoluția:>

S(ecția) 2.

Va refera de timpul, după contratu<sup>7</sup>, când ave(a) a fi gata.

Cr<sup>8</sup>. <m.p.>.

<pe *verso*-ul primei file a scrisorii, în partea din stânga foi și pe *recto*-ul celei de-a doua foi a documentului (f. 18r), în partea superioară, de a cincea mână, cu al patrulea tip de cerneală neagră, în grafie chirilică, rezoluția:>

Referat

Secția a II-a.

1859, sept(emvrie) 18 zile.

Cu respect să referiază Onorabilei<sup>1</sup> Camere că pre(a)cuvioșiea<sup>1</sup> sa nu este obligat nici după un act<sup>9</sup> a clădi asemenea încăperi pentru școală, urmând întru aceasta singurul seu înscris din avgust anul conținut 1858, pentru clădirea unii asemenea zidiri.

P(entru) șef Secției,

Arastasiu<sup>10</sup> <m.p.>.

<iar pe verso-ul primei file a scrisorii, în partea din dreapta foii, tot de a patra mână, cu al treilea tip de cerneală neagră, în grafie latină, rezoluția:>

Se va scrie Prefecturii de a cere de la egum(en) deplinirea celor cu care s-a îndatoratu prin înscrisu.

Cr<sup>8</sup>. <m.p.>.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 15r-v și f. 18r, orig., paleografie chirilică și (cu două rezoluții) în grafie latină, hârtie albastră, c. neagră.

<sup>1</sup> Așa în text.

<sup>2</sup> Greșit pentru «cerșându-să» (=cerându-se).

<sup>3</sup> Omis.

<sup>4</sup> Numărul «5.212» a fost completat de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>5</sup> Data «17 sept(emvrie)» a fost completată de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>6</sup> Cifrele «59» de la anul 1859 au fost completate de a treia mână, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>7</sup> Așa în text pentru «contract».

<sup>8</sup> Semnătură prescurtată, indescifrabilă, căci au fost scrise doar literele «c» și «r».

<sup>9</sup> Cuvântu «act», lectură nesigură.

<sup>10</sup> Rotacism. Așa în text pentru «Anastasiu».

## 8.

20 septembrie 1859

La Prefectura de Niamț.

No. 7.604<sup>1</sup>.

1859, sept(emvrie) 20<sup>2</sup>.

Spre răspunsî la raportul acei Prefecturi, no. 11.462, prin cari încredințasă că pe moșiea<sup>3</sup> încungiurătoare M(ă)n(ă)s(ti)rii Pângarați de la acel Depart(ament) nu este clădită încă până acum nici o încăperi pentru școală<sup>3</sup>, Ministeriul îi scrie ca ea să stăruiască către pre(a)cuvioșiea<sup>3</sup> sa arhimand(ritul) Varnava, egumen la ace(a) m(ă)n(ă)s(ti)ri, de a îndeplini acea zidire, conform<sup>4</sup> îndatoririi ce ș-au luat prin înscrisul din avgust anul conținut, 1858.

ANI, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 192/1853, f. 16r-v și marginile f. 17r, orig. (concept), hârtie albastră, c. neagră.

<sup>1</sup> Numărul «7.604» a fost scris ulterior de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră, care l-a subliniat.

<sup>2</sup> Data «20» a fost scrisă ulterior, de a doua mână, care a corectat textul, cu al doilea tip de cerneală neagră.

<sup>3</sup> Așa în text.

<sup>4</sup> Între cuvintele «zidire» și «conform» sunt șapte cuvinte care au fost tăiate, de mâna care le-a scris, cu o liniuă groasă de cerneală, așa că sunt indescifrabile, cu excepția ultimelor trei cuvinte («unei asămenea înștiințări»).